

als de latere directeur Bouw- en Woningtoezicht in Amsterdam, Jan Willem Tellegen en daarnaast Floor Wibaut en dus Keppler. Hun doel: de woon- en leefomstandigheden van (Amsterdamse) paupers moest worden verbeterd. Keppler deed inspiratie op in het buitenland en toen dit, mede door hem, in Amsterdam daadwerkelijk tot stand kwam, ontving hij maar wat graag buitenlands bezoek. Het bezoek kwam regelmatig in Asterdorp, waar de geselecteerde bewoners goed in de gaten werden gehouden door de opzichteressen. Zij en ook andere ambtenaren produceerden meters papier. Niets was privé, en zo nodig werden verkregen gegevens gedeeld met niet-ambtelijke organisaties. Opzichteres Flora de Miranda verzuchtte in 1983: 'Waar bemoeiden we ons eigenlijk mee?' Met alles, want het doel was om de gezinnen weer naar reguliere huurhuizen te krijgen. Stond de fles jenever op tafel? Of was het bed nog niet opgemaakt? Een aanvraag om elders een gemeentelijk huurhuis toegewezen te krijgen werd afgewezen. In het boek bericht Steinmetz over schrijnende gevallen. Dat doet hij aan de hand van de gemeentelijke dossiers, maar het beeld wordt verder aangekleed door gesprekken die hij met voormalige bewoners heeft gehad. Het geeft een rijk beeld en biedt aanknopingspunten voor profielwerkstukken. Leerlingen van wie de voorouders op een plek als Asterdorp hebben gewoond, zouden aan de hand van archivalia en de achtergronden in dit toegankelijke boek, een familiegeschiedenis kunnen reconstrueren. Dat zijn werkstukken waar ook wij van kunnen leren.

Ger Jan Onrust

ALLES VOOR HET KONINKLIJK HUIS

De een had een zeer hoge pet van hem op, de ander vond hem een rasintrigant. Zijn bijnamen 'Raspoetin' en 'Fouché' (minister van Politie onder Napoleon) zeggen genoeg. De meningen over François van 't Sant lopen ver uiteen: van persoonlijke vertrouweling van koningin Wilhelmina tijdens haar gedwongen verblijf in Engeland na de Duitse inval tot 'informatief doorgeefluik' van Engelsen en Duitsers. Het waren deze geruchten die ervoor zorgden dat hij na de oorlog op moest passen voor een kogel, zodra hij zich weer op Nederlands grondgebied begaf. Sommigen beweerden zelfs dat hij te maken zou hebben gehad met de arrestatie van Mata Hari in 1917. Maar wat is er nu precies waar en wat niet van al die geruchten?

In een boeiend relaas ontrafelt Sytze van der Zee (oud-hoofdredacteur van *Het Parool*) de geheimen van Van 't Sant. Van der Zee, die als journalist weet hoe je een goed verhaal moet vertellen, is al jaren gefascineerd door deze man en in zijn dikke biografie houdt hij de lezer aan het papier gekluisterd tot aan de laatste bladzijde. Dat komt niet alleen door de prettige manier van schrijven, maar uiteraard ook door de hoofdpersoon zelf. Van 't Sant heeft aan het eind van zijn leven de opdracht gegeven al zijn persoonlijke paperassen te verbranden, zodat we niet direct uit eerste hand weten hoe hij over bepaalde zaken dacht. Maar door zeer goed speurwerk van Van der Zee – van 't Sant liet geen ontvangen brieven achter, maar hij kon natuurlijk niet verhinderen dat zijn eigen verstuurde brieven bewaard bleven – recon-

strueert hij bijkans het gehele leven van François van 't Sant die, nogal onverwacht, hoofdcommissaris van de politie te Utrecht werd – een opstapje om in 1920 in Den Haag hetzelfde ambt te vervullen. Daar kreeg hij onder andere de opdracht 'Varkensheintje' (de bijnaam van prins Hendrik, de gemaal van koningin Wilhelmina) uit de problemen te helpen. Prins Hendrik hield niet alleen van het jagen op wilde zwijnen (vandaar zijn bijnaam), maar ook van het bevruchten van vrouwen waar dan ook in Europa (alleen al bij Mien Wencker zou hij drie en zelfs mogelijk zes kinderen hebben verwekt). De prins was daardoor kwetsbaar voor afpersing. Het was François van 't Sant die – op instigatie van koningin Wilhelmina – ervoor zorgde dat de informatie over het seksleven van prins Hendrik en de gevolgen daarvan buiten bereik van de pers (en het grote publiek) bleef. Toch liep de reputatie van Van 't Sant een flinke deuk op in de kwestie-Elisabeth ►

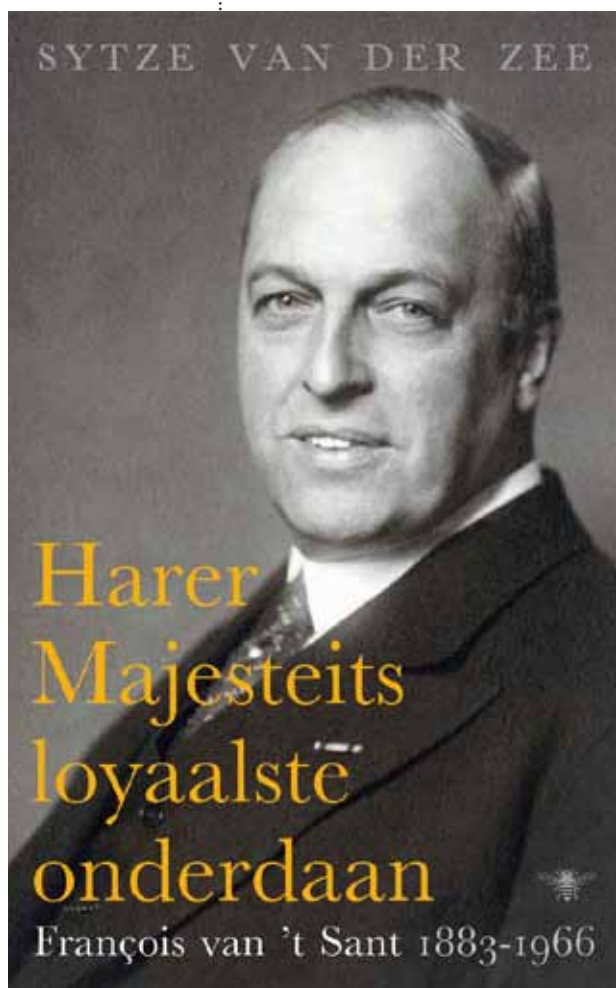
le Roi. Van 't Sant verloor zelfs zijn baan als politiecommissaris. Meijuffrouw Le Roi zou – nadat ze zwanger geworden was van een Nederlandse gezant – geld hebben gekregen om 'te verdwijnen'. Dat geld zou in gedeeltes worden betaald, maar er waren boze tongen die beweerden dat Van 't Sant (die probeerde de zaak in der minne te schikken) zelf geld achterover gedrukt zou hebben. Dat geld zou hij hebben gebruikt voor de aankoop van Huize Windekind in Den Haag. Van der Zee legt in zijn boek haarfijn uit hoe het in werkelijkheid is gegaan. Overigens is achteraf gebleken dat Le Roi het liefje van prins

Hendrik was geweest. Koningin Wilhelmina liet Van 't Sant echter niet vallen en benoemde hem tot haar veiligheidsadviseur. Tijdens haar verblijf in en om Londen werd Van 't Sant steeds belangrijker, mede doordat hij de leiding kreeg over de door Gerbrandy opgerichte Centrale Inlichtingendienst. Van 't Sant was overal aanwezig – als de oren en ogen van de koningin. Zo'n 1700 mensen uit bezet Nederland wisten Groot-Brittannië te bereiken die bijna allemaal door de koningin werden ontvangen. Zo behield zij het contact met haar volk. Van 't Sant diende ervoor te zorgen dat deze *Engelandvaarders* bij haar langskwamen. Zijn tegenstanders betichtten hem ervan dat hij zijn positie misbruikte door informatie door te spelen aan de Duitsers. Twijfelt u nog steeds aan de goede intenties van Van 't Sant? Lees het boek van Van der Zee en – naast verduidelijking over de rol van Van 't Sant – zult u smullen van de intriges rond de koningin en haar incrowd. In zijn boek onthulde Van der Zee dat de 'Soldaat van Oranje' (Erik Hazelhoff Roelfzema) samen met Gerbrandy van plan zou zijn geweest om vlak na de oorlog een staatsgreep te plegen. De regering-Beel die het ophanden zijnde Akkoord van Linggadjati wilde goedkeuren waarbij 'ons Indië' onafhankelijkheid werd beloofd, moest worden afgezet. Gerbrandy cum suis konden niet verkroppen dat de Rijkseenheid werd verbroken. Het startschot tot de *coup d'état* zou moeten worden gegeven door de moord op PvdA-voorzitter Koos Vorrink. Twee mannen zijn daadwerkelijk op pad geweest om Vorrink te liquideren. Deze bleek echter niet thuis te zijn. De hele operatie was inmiddels al afgebla-

zen. Reden daarvoor was dat een politiemans de putschisten meldde dat de militaire inlichtingendienst van het plan afwist. En de rol van Van 't Sant hierbij? Hij was door Hazelhoff Roelfzema geïnformeerd over de ophanden zijnde staatsgreep en werd verzocht deze te melden aan koningin Wilhelmina. Heeft Van 't Sant een rol gespeeld om de staatsgreep te vrijdelen? Dat is niet te achterhalen, volgens Van der Zee.

Een andere rol is wel heel erg duidelijk. Prins Bernhard raadde Van 't Sant in de jaren vijftig een gebedsgenezers voor zijn zieke vrouw aan. De vrouw van Van 't Sant heeft echter niet mogen profiteren van de vermeende kwaliteiten van deze Greet Hofmans. Koningin Juliana raakte nogal onder de invloed van Hofmans, die op den duur door *royalty-watchers* werd beschouwd als een bedreiging voor de monarchie. Het 'vechthuwelijk' tussen Juliana en Bernhard kon eigenlijk geen crisis meer aan. Om alle scherven te lijmen werd Van 't Sant benaderd. Omdat Bernhard in 1956 af wilde van Greet Hofmans, maar met geen mogelijkheid van haar af kon geraken, speelde hij het West-Duitse weekblad *Der Spiegel* allerlei gevoelige informatie toe. Decennia later bleek dat hij hierin de hand had gehad. Er was dus heibel bij het Koninklijk Huis. Voor behoud van het Koninklijk Huis en behoud van de monarchie deed Van 't Sant werkelijk alles. Van intrigant tot beschermer van de monarchie. Het leven van Van 't Sant en zijn invloed op Nederland in de jaren vóór en na de oorlog wordt door Sytze van der Zee op een meesterlijke wijze verteld.

Ben Vriesema

HARER MAJESTEITS LOYAALSTE ONDERDAAN.

FRANÇOIS VAN 'T SANT, 1883-1966. Sytze van der Zee (De Bezige Bij, Amsterdam 2015), 448 blz., € 29,90